

ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชน ในมูลนิธิโครงการหลวง¹

เริงชัย ตันสุชาติ²

ธรรณชนก คำแก้ว³

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ คือ เพื่อสร้างดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคล ประเมินความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลจากดัชนีชี้วัดและจากการประเมินด้วยตนเอง และวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง โดยข้อมูลได้จากการการสุ่มตัวอย่างสมาชิกโครงการหลวงจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปิ่นหลวงและทุ่งหลวง จำนวน 469 ตัวอย่าง จากการประชุมกลุ่มชี้ให้เห็นว่าดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขประกอบไปด้วย 6 หมวดคือ เศรษฐกิจ ครอบครัว สุขภาพ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสวัสดิการสังคมและธรรมาภิบาล โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้น้ำหนักดัชนีชี้วัดหมวดเศรษฐกิจมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างทางด้านชนเผ่าพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงและม้งจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่ามูเซอและลีซอที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากที่สุด โดยความสุขเฉลี่ยที่ได้จากตัวชี้วัดและการประเมินด้วยตนเองอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขในแต่ละระดับด้วยแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับพบว่า ดัชนีหมวดครอบครัว สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ : ความสุข, ความอยู่ดีมีสุข, มูลนิธิโครงการหลวง, แบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง โดยได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากมูลนิธิโครงการหลวง ประจำปี 2551

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

³ อาจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Abstract

This study intends to; 1) construct happiness and well-being index amid individual level, 2) evaluate individual's happiness and well-being using index and self-assessment scheme, and 3) investigate factors affecting community members of Thai Royal Project Foundation's happiness and well-being. The set of 469 observation handouts were randomly distributed throughout the community of Mae Poon Luang center and Tung Luang center locating in Chiang Mai, Thailand. According to the result from focusing group, happiness and well-being index are affected by 6 factors; 1) economic, 2) family relationships, 3) physical and mental health 4) social and cultural, 5) environment, 6) social-welfare and 7) good-governance. The most significant factor weighted from the whole studied group is economics. On the other hand, the hill tribe communities including Ka-Reng and Mong are mostly concern family relationship factor. The Lahu and Lisaw tribes are mostly concern economic factor. The average of happiness level calculated from happiness and well-being index is in the middle stage as well as the result from happiness self-assessment method. Additionally, the result from ordered-probit model indicates household, social and culture, and environmental to be statistically significant factors.

Keywords: Happiness, Well-being, Royal Project Foundation, Ordered Probit Model

1. บทนำ

โครงการหลวงถูกก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ก่อตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายคือ การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรบนพื้นที่สูงและการแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นที่กระจายอยู่ทั่วไป เนื่องจากชาวไทยภูเขาเหล่านั้นไม่มีรายได้อื่นนอกเหนือจากการปลูกฝิ่น และจากปัญหาความยากจน การถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย และปัญหาด้านความมั่นคงในพื้นที่ตามแนวชายแดน ในปี พ.ศ. 2535 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนสถานภาพเป็นมูลนิธิโครงการหลวง ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงมุ่งส่งเสริมและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา โดยการนำเอาพันธุ์พืชและสัตว์ที่ผ่านการวิจัยเป็นผลสำเร็จและมีความเหมาะสมกับพื้นที่นำมาถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากรายงานด้านการพัฒนาประจำปีของมูลนิธิโครงการหลวงที่ผ่านมาบ่งชี้ให้เห็นว่ามูลนิธิโครงการหลวงค่อนข้างให้ความสำคัญกับการพัฒนาส่งเสริมและวิจัยการปลูกผักและผลไม้เป็นหลัก รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับตัวเลขของมูลค่าของผลผลิตและรายได้ที่ผ่าน/ไม่ผ่านโครงการหลวง โดยหากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงใดสามารถปลูกพืชผักและผลไม้ได้สอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตของ

ศูนย์ ศูนย์ฯ นั้นได้จะได้รับการยอมรับว่าเป็นศูนย์ฯ ที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งการใช้รายได้ของแต่ละศูนย์ฯ เป็นตัวชี้วัดนี้สะท้อนให้เห็นถึงการนำระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่คำนึงถึงแต่ยอดขายและรายได้เป็นหลักมาใช้ซึ่งไม่ได้สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ระบบนิเวศ สังคมและวัฒนธรรมว่าดีขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงอย่างไรตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของมูลนิธิโครงการหลวง เพราะจากการศึกษาสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ปี พ.ศ. 2548 (ดุขฎิ ฒ ลำปาง, 2548) ซึ่งให้เห็นว่ายังมีปัญหาสังคมต่างๆ มากมายที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของเกษตรกร ยกตัวอย่างเช่น จากการสำรวจพบว่า ค่า Gini-coefficient เท่ากับ 0.48 โดยมี 11 ศูนย์ที่มีค่ามากกว่า 0.5 แสดงให้เห็นว่ามีการกระจายรายได้ของครัวเรือนอย่างไม่เท่าเทียมกันอยู่สูง ดัชนีช่องว่างความยากจนรวมเท่ากับ -0.69 และมีถึง 18 ศูนย์ที่ช่องว่างความยากจนมีค่าติดลบ นอกจากนี้ยังพบว่าสัดส่วนของการไม่มีข้าวเพียงพอสำหรับการบริโภค 10-12 เดือนมีค่าสูงถึงร้อยละ 55.63 และกลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างเร่งด่วนถึงร้อยละ 21.76

จากแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ทำให้การประเมินความสำเร็จของการพัฒนาจากการวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ, 2549) นำไปสู่แนวคิดใหม่ในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงภายใต้แนวคิดของความสุขและความอยู่ดีมีสุข คำถามคือ “ความสุข” “ความอยู่ดีกินดี” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ตามบริบทของชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงเป็นอย่างไร และเพื่อให้สามารถวัดผลการดำเนินงานของการพัฒนาของมูลนิธิโครงการหลวง ที่มีจุดมุ่งหมายคือ การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บุคคล ชุมชนและสังคมมีความสุขอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ความแตกต่างทางด้านทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขควรจะเป็นอย่างไร การประเมินความสุขควรมีวิธีการอย่างไร รวมไปถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสุขและความอยู่ดีมีสุขคืออะไร

จากคำถามดังกล่าวนำไปสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ (1) เพื่อสร้างดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลของสมาชิกในมูลนิธิโครงการหลวง (2) ประเมินความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลจากดัชนีชี้วัดและจากการประเมินตนเองของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง และ (3) วิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง สำหรับการศึกษาในส่วนที่ 2 คือการรวบรวมทฤษฎีและผลการศึกษาเกี่ยวกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขทั้งในและต่างประเทศ ส่วนที่ 3 คือ ระเบียบวิธีวิจัยและแบบจำลองทางเศรษฐมิติ โดยผลการศึกษาและบทสรุปคือส่วนที่ 4 และ 5 ตามลำดับ

2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์นั้นเริ่มต้นในปี ค.ศ. 1960 โดยมีการศึกษาอย่างแพร่หลายในหลายสาขาวิชา เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา ปรัชญา และ เศรษฐศาสตร์ โดยการศึกษาเกี่ยวกับความสุขในเชิงสังคมวิทยานั้น เป็นการศึกษาที่พัฒนามาจากการศึกษาตัวชี้วัดทางสังคม (Social Indicators) เพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดในแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางสังคมซึ่งเป็นเชิงนามธรรม ให้เป็นตัวแปรเชิงรูปธรรม โดยตัวชี้วัดทางสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น ตัวชี้วัดเชิงวัตถุวิสัย (Objective Indicators) และตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย (Subjective Indicators) ที่เป็นข้อมูลที่แสดง ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ความคิดเห็น การตัดสินใจและความเชื่อระดับบุคคล โดยความสนใจที่มีต่อลักษณะตัวชี้วัดได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากที่เคยเน้นรายได้ต่อหัวของประชากร มาสู่เรื่องการกระจายรายได้ การขยายตัวทางการผลิต ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี จนสุดท้ายคือ การมุ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่ง“ความสุข” นี้ได้กลายเป็นตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยที่สำคัญที่สามารถบ่งบอกผลของการพัฒนาประเทศจากการดำเนินนโยบายต่างๆ ที่มีต่อสังคม ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ Andrews & Withey (1976) และ Campbell (1981) สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความสุขในเชิงจิตวิทยานั้น จะเป็นการประเมินสุขภาพจิตของบุคคล ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ Jahoda (1958) Gurin และคณะ (1960) Bradburn และ Caplovitz (1965)

สำหรับความสุขและความอยู่ดีมีสุขในทางเศรษฐศาสตร์ในอดีต นักเศรษฐศาสตร์ไม่ได้คิดว่าการศึกษาเกี่ยวกับความสุขนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่กลับคิดว่าความสุขน่าจะเป็นสิ่งเดียวกันกับความพึงพอใจที่ได้รับจากการบริโภคสินค้าและบริการ Bentham (1789) เป็นนักเศรษฐศาสตร์คนแรกที่ได้กล่าวถึงว่า อรรถประโยชน์นั้นเหมือนกับความสุข และอธิบายความสุขตามแนวคิดของนักจิตวิทยาว่าเป็นผลรวมของ ความสุข (Pleasures) และความเจ็บปวด (Pains) ดังนั้นเป้าหมายในการดำเนินนโยบายของรัฐคือ การทำให้ความสุขโดยรวมของสังคมสูงที่สุด จากแนวคิดดังกล่าวนี้นำไปสู่แนวคิด “อรรถประโยชน์นิยม” (Utilitarianism) ซึ่งต่อมาราวทศวรรษ 1970 ได้มีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่เริ่มทำการศึกษาเกี่ยวกับนิยามความสุข การวัดความสุข การหาปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสุข รวมถึงการเสนอแนวนโยบายที่รัฐควรดำเนินการเพื่อเพิ่มความสุขให้กับประชาชน การศึกษาดังกล่าวเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์ที่วัดด้วยความสุข” (Economics of Happiness) โดยเป็นความพยายามที่จะนำทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ โดยให้ความสุขเปรียบเหมือนสินค้าที่ดี (Goods) และค้นหาฟังก์ชันอรรถประโยชน์ (Utility Function) ของสินค้าชนิดนี้ ซึ่งเป็นที่มาของแบบสอบถามความพึงพอใจในชีวิตของผู้คน โดยสมมติให้ความสุขเป็นหน่วยที่นับได้ (Cardinal Utility) นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการทางเศรษฐ

มิติ (Econometrics) ทดสอบปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติกับความสุข เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับ เศรษฐศาสตร์สวัสดิการ (Economic Welfare) ในการสร้างสวัสดิการสังคมให้สูงสุด

สำหรับทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงความสุขในปัจจุบัน Veenhoven (1995) ได้เสนอทฤษฎี ความสุขบนพื้นฐานของ 3 ทฤษฎีอื่นได้แก่ ทฤษฎีการเปรียบเทียบ (Comparison Theory) ทฤษฎี เกี่ยวกับชนบทธรรมเนียมประเพณี (Folklore Theory) และ ทฤษฎีการเหมาะสำหรับอยู่อาศัย (Livability Theory) กล่าวคือ ภายใต้ทฤษฎีเปรียบเทียบ บุคคลจะทำการเปรียบเทียบระหว่างชีวิตที่เป็นอยู่ (Life-as-it-is) กับมาตรฐานของชีวิตที่ควรจะเป็น (Standard of how-life-should-be) ซึ่งมาตรฐานดังกล่าว ของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปตามความเป็นไปได้ในการรับรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงเป็น การเปรียบเทียบทางด้านจิตใจ แตกต่างจากทฤษฎีชนบทธรรมเนียมประเพณีซึ่งไม่ได้พิจารณาความสุข จากการประเมินความสุขในชีวิตของบุคคล แต่ความสุขจะถูกสะท้อนมาจากลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ (National character) ซึ่งเป็นรากฐานของธรรมเนียมประเพณีมากกว่าความเป็นจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นจริง สำหรับทฤษฎีการเหมาะสำหรับอยู่อาศัยนั้นกล่าวว่า การประเมินค่าของชีวิตหรือความสุขส่วนบุคคลนั้นจะขึ้นอยู่กับคุณภาพที่เป็นรูปธรรมของชีวิต (Objective quality of life) ดังนั้นหากสภาพการ ดำรงชีวิตในประเทศยิ่งดีมากขึ้นเท่าใด ความสุขประชาชนในประเทศจะยิ่งมากขึ้น

Easterlin (2003) ได้อธิบายว่า ในทางจิตวิทยาความสุขสามารถอธิบายได้โดยใช้แนวคิดของ “Setpoint Theory” (อ่านเพิ่มเติมใน Lucas และ คณะ (2003)) กล่าวคือ แต่ละบุคคลจะมี Setpoint ของ ความสุขที่ถูกกำหนดโดยลักษณะทางพันธุกรรมและลักษณะเฉพาะส่วนบุคคล ในขณะที่เหตุการณ์ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น สถานภาพการแต่งงาน การทำงานหรือการไม่มีงานทำ การได้รับอุบัติเหตุ อย่างรุนแรงหรือการมีเป็นโรคร้ายแรงอาจจะมีผลกระทบทำให้ความสุขอยู่เหนือหรือล่าง Setpoint แต่ เวลาจะเป็นตัวปรับตัวให้ความสุขของบุคคลกลับเข้าสู่จุดเริ่มต้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดนี้ให้ความสำคัญว่า ความสุขและความทุกข์เป็นเรื่องของจิตใจและห่างออกไปไกลจากวัตถุ

สำหรับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ Easterlin (2003) อาศัยแนวทางอรรถประโยชน์นิยม อธิบาย ได้ว่า ความสุขสามารถถูกอธิบายและศึกษาโดยใช้แนวคิด “Prevailing Theory” ภายใต้ความพึงพอใจที่ ปรากฏ (Revealed Preference) และข้อกำหนดว่า ยิ่งบุคคลได้บริโภคสินค้ามาก บุคคลยิ่งมีความพอใจ มาก “More is better” (อ่านเพิ่มเติมใน Varian (2003)) กล่าวคือภายใต้ความพึงพอใจที่ปรากฏ หาก บุคคลซื้อสินค้า 2 ชนิดคือ สินค้า x และ y ในจำนวน x_2 และ y_2 ในขณะที่เขาสามารถซื้อสินค้า 2 ชนิด ดังกล่าวได้ในจำนวน x_1 และ y_1 (โดยที่ $x_2 > x_1$ และ $y_2 > y_1$) ภายใต้ระดับรายได้ของผู้บริโภคและ ราคาสินค้า x และ y ที่กำหนดมาให้ นั้นหมายความว่าบุคคลชอบที่จะบริโภคสินค้า x และ y ในจำนวน x_2 และ y_2 มากกว่าจำนวน x_1 และ y_1 และถึงแม้ว่านักเศรษฐศาสตร์จะตระหนักว่าความสุขนั้นขึ้นอยู่กับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต (Life Circumstances) แต่ก็มีข้อสมมติฐานที่มีมานานว่า การเจริญเติบโต

ของรายได้จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อความสุข ดังนั้นภายใต้แนวคิดนี้การที่บุคคลจะมีความสุขเพิ่มขึ้นก็ต่อเมื่อรายได้บุคคลจะต้องเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม Easterlin (2003) ชี้ให้เห็นว่าทั้งแนวคิดทางจิตวิทยาและแนวคิดอรรถประโยชน์หรือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ต่างก็ไม่มีความสมบูรณ์และไม่สอดคล้องกับความจริงหรือข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ดังนั้น Easterlin (2003) จึงได้เสนอแนวคิด 2 ประการ ได้แก่ “Habit Formation” และ “Interdependent Preference” โดย Habit Formation นั้นกล่าวว่า อรรถประโยชน์ (Utility) ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้รับจากเซตของสินค้าที่ถูกกำหนดมาให้ นั้นได้รับผลมาจากการเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในอดีต (ระดับการบริโภคในอดีต) ของบุคคลนั้นๆ (อ่านเพิ่มเติมใน Easterlin (2003)) สำหรับ Interdependent Preference กล่าวว่า Utility ของบุคคลจะเกิดขึ้นจากการมีสินค้าที่กำหนดมาให้ ซึ่งสินค้านี้จะขึ้นอยู่กับจำนวนสินค้าที่บุคคลอื่นมี (เช่น รายได้โดยเปรียบเทียบ) ซึ่งทฤษฎีทั้งสองนั้นสอดคล้องกับแนวคิด Habit Formation ซึ่งเป็นแนวคิดทางจิตวิทยาที่ถูกเสนอเป็นครั้งแรกโดย Duesenberry (1952) ในปี ค.ศ.1952 และถูกพัฒนาเป็นลำดับต่อมาโดย Pollack (1970) และ Ryder และ Heal (1973) แบบจำลอง Habit Formation ได้ถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ มากมายทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค เช่น Becker และ Murphy (1988) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของราคาในอดีตและราคาในอนาคตต่อการบริโภคในปัจจุบันของสินค้าประเภทเสพติด (Addictive Products) หรือในการศึกษาของ Jermann (1988), Boldrin, Christiano และ Fisher (2001) ที่ได้นำเอาแนวคิด Habit Formation เข้าไปวิเคราะห์ร่วมในแบบจำลองวัฏจักรธุรกิจ ซึ่งทำให้สามารถอธิบายการเคลื่อนไหวของราคาสินทรัพย์ได้ดีขึ้น หรือแม้แต่ในการศึกษาของ Carroll, Overland, และ Weil (2000) ที่ได้มีการเพิ่มเงื่อนไขของ Habit Formation เข้าไปแบบจำลองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth Model) นั้น ทำให้เกิดข้อสรุปในทิศทางที่ต่างไปจากสมมติฐานเดิมที่ว่า อัตราการออมที่สูงทำให้เกิดอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง กล่าวคือ ภายใต้เงื่อนไขของ Habit Formation อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงเป็นสาเหตุให้ประชาชนออมมากขึ้น (อ่านเพิ่มเติมใน Frederick, Loewenstein (2002) และ O'Donoghue (2002))

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับความสุขและการมีชีวิตที่ดี Brülde (2007) ได้เสนอแนวคิดความสุขที่มีต่อการมีชีวิตที่ดี (Good Life) โดยได้กล่าวถึงความหมายของการมีชีวิตที่ดีตามนิยามของนักปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าสุดท้าย (Final Value) ให้แก่บุคคลใน 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การมีชีวิตที่ดีจะให้คุณค่าในเชิงบวกแก่มนุษย์ (positive evaluation) นั้นหมายถึง บุคคลจะมีความสุขเมื่อมีชีวิตที่ดี (2) การมีชีวิตที่ดีจะให้คุณค่าเฉพาะกับปัจเจกบุคคล และ (3) การมีชีวิตที่ดีจะถูกพิจารณาในแง่ผลลัพธ์สุดท้ายที่ให้กับบุคคลมากกว่าการพิจารณาในแง่วิธีการที่จะนำไปสู่ความสุข ดังนั้นการมีชีวิตที่ดีคือ การได้รับคุณค่าในเชิงบวกในชีวิตของคนๆ หนึ่ง

นอกจากนี้ Brülde (2007) ได้อธิบายแนวคิดของการมีชีวิตที่ดีของ Parfit (1984) ซึ่งอธิบายความสุขของการมีชีวิตที่ดีหรือความอยู่ดีมีสุขอันได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขความเพลิดเพลิน (Hedonistic Theory) ทฤษฎีความต้องการการบรรลุเป้าหมาย (Desire-Fulfillment Theory) และทฤษฎี Objectivist Pluralism (Objective List Theory หรือ Substantive Good Theory) โดยทฤษฎีเกี่ยวกับความสุขความเพลิดเพลินกล่าวว่า การมีชีวิตที่ดีก็เหมือนกับชีวิตที่มีความสุขดี ดังนั้นสิ่งที่ทำให้บุคคลมี (ไม่มี) ความสุขก็คือการมีประสบการณ์ที่ดี (ไม่ดี) สำหรับทฤษฎีความต้องการการบรรลุเป้าหมายนั้นกล่าวว่า บุคคลจะมีชีวิตที่ดีก็ต่อเมื่อบุคคลมีลักษณะการใช้ชีวิตตามที่บุคคลนั้นต้องการ ดังนั้นการที่บุคคลจะมีความสุขก็ต่อเมื่อความต้องการของเขาถูกทำให้บรรลุผลสำเร็จ สำหรับทฤษฎี Objectivist Pluralism นั้น ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางวัตถุวิสัยหลายประการ เช่น ความรู้ ความรัก อิสรภาพ การพัฒนาตนเอง ฯลฯ ที่บุคคลได้รับในระดับที่สูงขึ้น จะมีผลต่อการมีชีวิตที่ดีของบุคคล

สำหรับความสุขที่แท้จริง Heady และ คณะ (2008) ได้อธิบายทฤษฎีความสุขที่แท้จริง (Authentic Happiness Theory) ของ Peterson และ Seligman (2004) ว่า การอยู่ดีมีสุขในระยะยาวนั้นได้มาจากการวางแผนหรือการวางลำดับความสำคัญในการดำเนินชีวิต และสามารถปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ดังนั้นการให้คำนิยามของการอยู่ดีมีสุขของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามเป้าหมายในการดำเนินชีวิต

สำหรับการศึกษาวิจัยในทางเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่ผ่านมาในต่างประเทศ ส่วนใหญ่ใช้ข้อมูลจากสหรัฐอเมริกาและประเทศในยุโรป โดยผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับมีค่ามากนั้นจะมีลักษณะที่แต่งงานแล้ว มีงานทำ มีรายได้ที่สูง เป็นเพศหญิง มีผิวขาว มีสุขภาพที่ดี มีการศึกษาที่สูง นอกจากนี้ยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขและอายุมีลักษณะเป็นตัวยู โดยจะมีค่าต่ำสุดในช่วงอายุประมาณ 40 ปี และตัวอย่างในช่วงวัยชราจะมีความสุขมากกว่าตัวอย่างที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น (ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Deaton และ Paxson (1994) Oswald (1997) Frey และ Stutzer (2000) Easterin (2001) Gerdtham และ Johannesson (2001) Blanchflower และ Oswald (2004) เป็นต้น) นอกจากนี้ยังมีหลายงานวิจัยที่พบว่า ความสุขและความอยู่ดีมีสุขขึ้นอยู่กับรายได้โดยเปรียบเทียบ โดยบุคคลจะมีความสุขมากหากรายได้ของตนมากกว่ารายได้ของคนอื่นโดยเปรียบเทียบ (ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Morawetz และคณะ (1977) Frank (1989), van de Stadt และคณะ (1985) Tomes (1986) Clark และ Oswald (1996) McBride (2000) เป็นต้น)

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขในประเทศด้อยพัฒนา Graham และ Pettinato (2001) ได้พบว่า สุขภาพ การศึกษา และสถานภาพสมรส รวมไปถึงความพึงพอใจในสถานะทางการเงินและรายได้มีนัยสำคัญต่อค่า marginal effect ของระดับความสุขในประเทศลาตินอเมริกา

Ravallion และ Lokshin (2001, 2002) ได้ศึกษาความสุขจากตัวอย่างในประเทศรัสเซียและพบว่าความสุขมีความสัมพันธ์กับรายได้ของครัวเรือน สำหรับ Namazie และ Sanfey (2001) และ Lelkes (2002) ได้ทำการศึกษาความสุขในประเทศ Kyrgyzstan และ Hungary โดยพบว่าตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจสังคม เช่น อายุ รายได้ ระดับการศึกษา การมีงานทำ และสถานะภาพสมรสมีผลกระทบต่อระดับความสุขจากการให้ตัวอย่างประเมินความสุขด้วยตัวเอง Powdthavee (2007) ได้ทำการศึกษาในประเทศแอฟริกาใต้ โดยผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอายุและความสุขมีลักษณะเป็นตัวยู ตัวแปรรายได้โดยเปรียบเทียบมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกับคะแนนความอยู่ดีมีสุขจากการให้ตัวอย่างประเมินด้วยตนเอง และพบว่าคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือนจะมีค่าสูงมากในกลุ่มคนผิวขาว ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกน้อยและเป็นครอบครัวที่อาศัยในชนบท และเป็นครอบครัวที่เป็นเจ้าของสินค้ำคงทน สำหรับการว่างงาน และการศึกษามีผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความสุขในประเทศไทย ประสพศรี และคณะ (2550) ได้ชี้ให้เห็นว่าการค้นหาความสุขของชุมชนควรเริ่มต้นจากชุมชนเอง โดยการจัดให้มีการจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่และทั่วถึงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสุข อาทิ ความหมายและองค์ประกอบของความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในมุมมองของชุมชน รวมไปถึงปัจจัยสำคัญในการ “สร้างความสุขร่วมกัน” สำหรับวิธีการมองความสุขควรเริ่มจากตนเองก่อนแล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะเรื่องความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล อันได้แก่ การมีสุขภาพกายและจิตที่ดี เศรษฐกิจดี มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ครอบครัวอบอุ่น การอยู่ในชุมชนที่เข้มแข็ง มีสภาพแวดล้อมที่ดี รวมไปถึงคนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์ สำหรับ ชูตินาฏ และคณะ (2550) ได้อธิบายการพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทยว่าควรมีหลักการจัดทำ 5 ประการได้แก่ (1) ควรดำเนินการบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (2) ควรสะท้อนถึงที่มาของความสุข (3) ควรกำหนดจากปัจจัยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับร่วมกันและสามารถวัดผลได้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง (4) ควรมีการเชื่อมโยงระหว่างวิธีการ (Means) และเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา (Ends) และ (5) ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขควรดำเนินการระดับครอบครัว/บุคคล และชุมชน โดยอาจใช้วิธีการประเมินตนเอง (Self-Assessment) ซึ่งชุมชนและครัวเรือน/บุคคลสามารถดำเนินการเองได้ รวมถึงพัฒนาดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับเมือง ชนบท และประเทศ

บั้งปอนด์ และพิริยะ (2550) ได้ทำการศึกษาความสุขกายสบายใจของคนเมือง โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า คนเมืองมีความสบายกายเท่ากับคนชนบทแต่มีความสบายใจน้อยกว่า แต่คนเมืองมีความพึงพอใจในชีวิตที่น้อยกว่าคนชนบท การศึกษาชี้ให้เห็นว่า เพศชายมีโอกาสที่จะเจ็บป่วยต่ำกว่าเพศหญิงในขณะที่เพศหญิงและเพศชายมีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต และความสบายใจใน

ระดับที่ใกล้เคียงกัน อายุไม่มีผลต่อความสุขของผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสุขสบายใจที่มีนัยสำคัญได้แก่ ปัจจัยทางด้านสถานภาพสมรส นอกจากนี้ เรืองชัย (2551) ได้ทำการศึกษาความสุขและความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลจากตัวอย่างในอำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ตัวแปรเชิงปริมาณทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ รายได้ และการออม มีความสัมพันธ์กับระดับของความสุขในทิศทางเดียวกัน ในขณะที่หนี้สินไม่มีความสัมพันธ์กับความสุข นอกจากนี้ยังพบว่า ดัชนีชี้วัดเชิงคุณภาพทางด้านสังคม อันได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ สุขภาพกาย และจิต ปัญหาสังคม และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินต่างก็มีความนัยสำคัญทางสถิติในการอธิบายความสุขในแต่ละระดับ

Gray และ Kramanon (2008) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่กำหนดความสุขของกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดชัยนาทและกาญจนบุรี โดยผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้ทั้งสองจังหวัดจะมีความแตกต่างทางด้านภูมิศาสตร์แต่ความสุขโดยเฉลี่ยของทั้งสองจังหวัดกลับไม่มีความแตกต่างกันมากนัก สำหรับผลกระทบของรายได้ที่มีต่อความสุขไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจน แต่ปัจจัยที่มีผลอย่างชัดเจนคือ ความรู้สึกว่าตนเองไม่ยากจนเมื่อเทียบกับเพื่อนบ้าน

สำหรับประเทศไทยเนื่องจากความสุขและความอยู่ดีมีสุขมีมิติหรือบริบททั้งในเชิงอัตวิสัย (Subjective) และวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม วัฒนธรรม การให้คุณค่า และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทยจึงอาจแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศ โดยในระดับมหภาคนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สร้างเพื่อชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขได้แก่ ดัชนีความอยู่ดีมีสุข เพื่อใช้ประเมินผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-9 ดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงที่ประเทศเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้ประเมินผลกระทบการพัฒนาทางเศรษฐกิจและใช้เป็นสัญญาณเตือนภัย รวมทั้งบอกถึงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และ ดัชนีการพัฒนายั่งยืน ได้ถูกพัฒนาโดย สศช. ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 โดยได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาและบริหารประเทศ ในทิศทางที่มุ่งสู่ความสมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนายั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี ดัชนีชี้วัดความสุขระดับชาติ โดยสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรศ.) สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และกระทรวงสาธารณสุข ดัชนีพยากรณ์ความสุขของคนไทยและคนต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย หรือ ดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ (Gross Domestic Happiness: GDH) ของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ดัชนีคุณภาพ

ชีวิตและทุนทางสังคมของไทย พัฒนาโดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปี 2548 เพื่อเป็นกลไก/เครื่องมือในการพิจารณาแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของไทยที่สามารถระบุความจำเป็นเร่งด่วน และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับดัชนีชี้วัดความสุขในระดับชุมชนหรือพื้นที่นั้นเริ่มขึ้นในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 โดยภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เริ่มมีบทบาทในการรวมตัวกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาทุกขภาวะของคนในสังคมที่ตกอยู่ภายใต้ปัญหาความยากจน และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงมากขึ้น ก่อให้เกิดเครือข่ายการศึกษาวิจัยในระดับชุมชน โดยชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเรียนรู้และแก้ปัญหาของชุมชนมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในการวัดความสุขในชุมชนหรือระดับพื้นที่ที่สำคัญได้แก่ ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย พัฒนาขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างนักวิจัยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มเกษตรกรใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตัวชี้วัดความสุขของมหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ (กาญจนบุรี ชัยนาท) และดัชนีชี้วัดโครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน พัฒนาโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีจังหวัดขอนแก่น

3. ระเบียบวิธีวิจัยและแบบจำลองทางเศรษฐมิติ

กรอบแนวคิดในการศึกษาดัชนีความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในชุมชนในพื้นที่โครงการหลวง คือ ความหมายหรือนิยามของความสุขและความอยู่ดีมีสุขควรเกิดจากชุมชนเองโดยชุมชนมีส่วนร่วม สำหรับนิยามที่ได้จะมีประโยชน์อย่างมากในการกำหนดกรอบและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของความสุข โดยการศึกษาจะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่อาศัยแนวคิดในการจัดทำดัชนีและตัวชี้วัดจากผลการศึกษาทั้งในและต่างประเทศรวมถึงดัชนีหรือตัวชี้วัดที่หน่วยงานและองค์กรของรัฐได้ทำไว้และให้กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่โครงการหลวงประเมินตนเองเกี่ยวกับความสุขที่ตนมีในแต่ละประเด็นในแบบสอบถาม

ในการประเมินความสุขด้วยตัวเองของแต่ละบุคคลนั้น แต่ละบุคคลอาจมีความแตกต่างในวิถีคิด มุมมอง และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นไปได้ที่อาจไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นส่วนใหญ่ของชุมชน ดังนั้นการให้กลุ่มตัวอย่างประเมินความสุขด้วยตนเองจึงมีนัยของการประเมินความสุขบนพื้นฐานของความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยระดับความสุขจากการประเมินด้วยตนเองดังกล่าว จะถูกใช้ในการเปรียบเทียบกับระดับความสุขที่ได้จากการคำนวณตัวชี้วัดและดัชนีที่สร้างขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

สำหรับกระบวนการสร้างดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวจะอาศัยแนวคิดในการจัดทำดัชนีชี้วัดความสุขของการศึกษาทั้งในและต่างประเทศรวมไปถึงดัชนีหรือตัวชี้วัดที่หน่วยงานและองค์กรของรัฐเคยศึกษา อย่างไรก็ตามเพื่อให้ตัวชี้วัดสอดคล้องกับบริบทชุมชน และความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน แนวคิดของการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จึงถูกใช้ในกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดและมุมมองร่วมของสมาชิกชุมชนในพื้นที่ที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขและความอยู่ดีมีสุข เพื่อให้สามารถกำหนดระดับความสำคัญของแต่ละปัจจัยซึ่งจะถูกนำไปวิเคราะห์ในแบบจำลองทางเศรษฐมิติต่อไป รวมไปถึงการสร้างกระบวนการวิจัยและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการสร้างตัวชี้วัดและดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุข โดยข้อมูลดังกล่าวจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่สอดคล้องกับแนวคิดและมุมมองของคนในชุมชนนั้นๆ โดยระดับความสุขโดยเฉลี่ยที่คำนวณได้ภายใต้ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขดังกล่าวจะถูกนำไปเปรียบเทียบกับระดับความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการประเมินด้วยตนเองของกลุ่มตัวอย่าง ความสอดคล้องกันของระดับความสุขโดยเฉลี่ยทั้งสองจะแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในระดับหนึ่งของการสร้างดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในโครงการหลวง โดยการให้ความสำคัญกับชุมชน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายและพื้นที่การศึกษา คือ สมาชิกมูลนิธิโครงการหลวงจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปูนหลวง ต. แม่แว่น อ. พร้าวจ. เชียงใหม่ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ต. แม่วิน อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ โดยจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาถูกคำนวณมาจากสูตรของยามาเนที่ระดับนัยสำคัญ 5%

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} \quad (1)$$

โดยได้จำนวนตัวอย่างเป้าหมายศูนย์ฯ ละ 250 ตัวอย่าง รวมเป็น 500 ตัวอย่าง สำหรับขั้นตอนในการศึกษามีดังนี้

1. ทำการศึกษาและสร้างตัวชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชุมชนพื้นที่โครงการหลวงโดยยึดถือตามแนวทางการจัดทำดัชนีชี้วัดความสุขระดับชุมชน โดยสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และกระทรวงสาธารณสุข และดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขที่จัดทำโดยคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. รวบรวมข้อมูลจากชุมชนโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยข้อมูลดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดและทัศนคติของชุมชนที่มีต่อความหมาย การสร้าง และประเมินความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่สร้างขึ้นจากขั้นที่หนึ่ง รวมไปถึงการรับฟังข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมองค์ประกอบและรายละเอียดของดัชนีชี้วัดดังกล่าว
3. การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม โดยให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างในชุมชนพื้นที่โครงการหลวงประเมินตนเองเกี่ยวกับความสุขที่ตนมี และตัวชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขในแต่ละด้าน

4. จากคำถามและคำตอบจากตัวชี้วัดในหมวดต่าง ๆ นำมาจัดกลุ่มตัวชี้วัดโดยใช้การเทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปร (Factors analysis) โดยวิธีการนี้ Mitra และ Tsujita (2006) และ Trach และ Lyubomirsky (2006) ได้นำมาใช้ในการจัดกลุ่มตัวแปรที่กำหนดความสุข เมื่อได้ตัวชี้วัดในแต่ละหมวดแล้วทำการคำนวณคะแนนของแต่ละตัวชี้วัดโดยประยุกต์ใช้แนวคิดดัชนีความสำเร็จ

$$\text{คะแนนตัวชี้วัด} (I_i) = \frac{\text{ผลการประเมิน}}{\text{เป้าหมายหรือเกณฑ์ที่กำหนด}} \times 100 \quad (2)$$

จากนั้นคำนวณดัชนีรวมในแต่ละหมวด โดยการรวมคะแนนของแต่ละตัวชี้วัดในแต่ละด้านโดยใช้แนวคิดของการคำนวณหาดัชนีความยากจนของมนุษย์ (Human poverty index: HPI) ของ UNDP โดยมีกรอบแนวคิดว่า ผลกระทบของการพัฒนาจะช่วยเพิ่มความสุขและความอยู่ดีมีสุขโดยรวม

$$\text{Index} = \left[\frac{I_1^3 + I_2^3 + I_3^3}{3} \right]^{\frac{1}{3}} \quad (3)$$

ในการวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ความสุข (Happiness economics) van Praag (2007) ได้อธิบายถึงการวิธีการศึกษาว่า หากต้องการทราบว่าแต่ละบุคคลมีความสุขในระดับใด วิธีการศึกษา คือ การถามคำถามเกี่ยวกับความสุข โดยคำตอบจะมีลักษณะเป็นตัวเลขไม่ต่อเนื่อง (Discrete) โดยเริ่มจาก 1, 2, ..., 5 หรือ 0, 1, ..., 4 และความสุขจะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขและความอยู่ดีมีสุขในแต่ละระดับ อาศัยแนวคิดของแบบจำลองความสุขอย่างง่ายของ Gerdtham และ Johannesson (2001) Powdthavee (2003) Blanchflower และ Oswald (2004) Gardner และ Oswald (2007) และ van Praag (2007) จะได้

$$r = h(u(y, z, m) + e) \quad (4)$$

เมื่อ r คือ ระดับความสุขหรือความอยู่ดีมีสุขที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ $h(.)$ เป็นฟังก์ชันที่ไม่สามารถหาอนุพันธ์ได้ (Non-differentiable function) ที่มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขที่ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ $u(.)$ คือ ความอยู่ดีมีสุขที่เป็นจริงของตัวอย่าง y คือ รายได้หรือความมั่งคั่ง z คือ ตัวแปรของสถานะบุคคลของตัวอย่าง เช่น สถานภาพสมรส การศึกษา เป็นต้น m คือตัวแปร Factor ของตัวแปรครอบครัว เศรษฐกิจ สุขภาพ สังคมและวัฒนธรรม กำหนดให้ e คือ พจน์ความคลาดเคลื่อนจากฟังก์ชันความสุขในสมการที่ 4 แปลงให้อยู่ในรูปแบบจำลองทางสถิติได้ดังนี้

$$H_i = \sum_{j=1}^J \alpha z_j + \sum_{k=1}^K \beta m_k + \gamma y + e \quad (5)$$

เมื่อ α , β และ γ คือ สัมประสิทธิ์ที่ไม่ทราบค่า

สำหรับความสุขโดยเฉลี่ยคำนวณได้จาก 2 วิธีคือ (1) การคำนวณหาค่าเฉลี่ยจากระดับความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่ได้จากการให้แต่ละตัวอย่างประเมินระดับความสุขตัวเอง และ (2) การคำนวณหาค่าเฉลี่ยของระดับความสุขและความอยู่ดีมีสุขภายใต้ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่จัดทำร่วมกับชุมชน เนื่องจากดัชนีในแต่ละหมวดมีผลต่อความสุขของประชาชนแตกต่างกัน จากการให้

ตัวอย่างจัดอันดับความสำคัญของดัชนีชีวิตจะได้น้ำหนักถ่วงระหว่างหมวด นำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสุขโดยใช้แนวคิด Combined Multiplicative-Additive Model (อภิสิทธิ์ และคณะ, 2543) โดยค่าดัชนีความสุขและความอยู่ดีมีสุขจะได้จากผลรวมของความสุขของหมวดความสุขทั้ง 6 หมวดที่ถูกคูณด้วยน้ำหนักถ่วงระหว่างหมวด จากนั้นนำมาหาค่าเฉลี่ยจะได้ความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการคำนวณโดยใช้คะแนนประเมินตัวชี้วัดโดยเฉลี่ยในแต่ละหมวด

เนื่องจากลักษณะคำตอบเกี่ยวกับการประเมินความสุขของตัวอย่างมี 5 ทางเลือกและอยู่ในลักษณะเรียงลำดับจากน้อยไปหามาก ดังนั้นการศึกษาหาความสัมพันธ์จึงใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติคือ แบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ (Ordered probit model) (อ่านเพิ่มเติมได้จาก Maddala (1987) Franses และ Paap(2001) Train (2003) และ Greene (2007)) ซึ่งเป็นวิธีเดียวกับการศึกษาของ Gerdtham และ Johannesson (2001) Leikes (2002) Powdthavee (2003, 2007) และ Kingdon and Knight (2007) จากนั้นคำนวณหาผลกระทบหน่วยท้ายสุด (Marginal effect) หรือการเปลี่ยนแปลงของความน่าจะเป็นของการที่ตัวอย่างเลือกตอบว่ามีความสุขในระดับที่ j (ระดับ 1 ถึงระดับ 5) เมื่อตัวแปรอธิบาย x เปลี่ยนแปลงไปหนึ่งหน่วย โดยใช้โปรแกรม Limdep 9

ตาราง 1 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปู้นหลวงและทุ่งหลวง

หมวด	แม่ปู้นหลวง	ทุ่งหลวง
ด้านเศรษฐกิจ	<p>ความสุข: การมีผลผลิตและรายได้ที่มั่นคง การมีเครื่องอำนวยความสะดวกและเครื่องใช้ภายในบ้าน รวมถึงการมีแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพที่เพียงพอ</p> <p>ความทุกข์: ราคาผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี (ตกต่ำ) มีหนี้สินจำนวนมาก ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่สูง</p>	<p>ความสุข: การมีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีหนี้สินพอประมาณหรือไม่มีหนี้</p> <p>ความทุกข์: ผลผลิตมีจำนวนมากเกินไป ต้นทุนการผลิตที่สูง ราคาไม่แน่นอน เกษตรกรไม่มีส่วนในการวางแผนด้านการผลิตกับโครงการหลวง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการผลิตไม่ทั่วถึง</p>
ด้านสังคม/วัฒนธรรม	<p>ความสุข: ลูกหลานเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ลูกหลานตั้งใจเรียน รักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่ติดยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ คนในชุมชนมีความสามัคคี</p> <p>ความทุกข์: พี่น้องแบ่งแยกตระกูล ไม่สนใจซึ่งกันและกัน ลูกหลานแต่งงานเร็วเกินไปทำให้เลี้ยงลูกไม่เป็น เยาวชนมีการทะเลาะและทำร้ายร่างกายกัน เยาวชนเลียนแบบวัฒนธรรมในเมืองมีการใช้ชีวิตตามกระแสมากเกินไป ความรักความผูกพันของคนชุมชนลดน้อยลง มีปัญหาการระบาดของยาเสพติด ความแตกแยกในการนับถือศาสนาที่ต่างนิกายกัน ผู้นำที่เป็นทางการมีบทบาทมากกว่าผู้นำชาวบ้าน</p>	<p>ความสุข: ชุมชนไม่มีแหล่งมั่วสุม ไม่มีอาชญากรรม ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง ไม่ทะเลาะกัน ลูกหลานมีการศึกษา มีมารยาทที่ดี ช่วยพ่อแม่ทำงาน สามีและภรรยาไม่เจ้าชู้ รับประทานอาหารซึ่งกันและกัน</p> <p>ความทุกข์: วัยรุ่นมักจะมีการทะเลาะและทำร้ายร่างกายกันเมื่อมีงานเทศกาล มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกของคนในชุมชน ลูกหลานไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่และไม่สืบสานวัฒนธรรม</p>
สิ่งแวดล้อม	<p>ความสุข: การมีการจัดทำแนวกันไฟ มีการปลูกป่า รักษาต้นน้ำลำธาร มีการดูแลป่าร่วมกัน</p> <p>ความทุกข์: มีฝุ่นละออง ขยะไม่มีการจัดเก็บและกำจัดอย่างถูกสุขลักษณะ สังกลิ้นเหม็น เกิดไฟป่าฝุ่นควัน หน้าฝนมีโคลนทำให้มีความยากลำบากในการเดินทาง</p>	<p>ความสุข: การมีการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม ไม่ใช้สารเคมีมากเกินไป มีน้ำใช้อย่างสมบูรณ์ไม่ปนเปื้อนสารเคมี มีป่าไม้ที่สมบูรณ์</p> <p>ความทุกข์: ป่าไม้ถูกทำลายเพราะเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก น้ำถูกสารเคมีปนเปื้อน</p>
สุขภาพร่างกาย/จิตใจ	<p>ความสุข: การมีอนามัยอยู่ใกล้บ้าน มีเวชภัณฑ์ในการรักษาที่ครบถ้วน มีการยอมรับจากคนในสังคม ลูกหลานคอยดูแล</p>	<p>ความสุข: การมีสถานอนามัยใกล้ ได้รับสวัสดิการที่ดีในการรักษา มีความพอเพียงในการดำรงชีวิต ชุมชนให้การยอมรับ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน</p>

ตาราง 2 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปู้นหลวงและทุ่งหลวง (ต่อ)

หมวด	แม่ปู้นหลวง	ทุ่งหลวง
	<p>ความทุกข์: สถานีอนามัยขาดแคลนยา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ไม่มีความรู้ความชำนาญ ขาดอุปกรณ์ในการรักษาพยาบาล ไม่มีกิจกรรมทางด้านการกีฬา เวลาเจ็บป่วยต้องเข้าโรงพยาบาลในเมือง เกษตรกรไม่มีความรู้ด้านสาธารณสุขดีเท่าที่ควร</p>	<p>ความทุกข์ สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีลูกหลานดูแล ไม่มีสวัสดิการ รักษาพยาบาล ลูกหลานประพฤติตัวไม่ดี</p>
การศึกษา	<p>ความสุข: คนชุมชนอ่านออกเขียนได้เพิ่มมากขึ้น มีโรงเรียนที่อยู่ภายในชุมชน มีหลักสูตรเกี่ยวกับท้องถิ่น อุปกรณ์ในการเรียนมีอย่างพอเพียง</p> <p>ความทุกข์: ไม่มีผู้แนะนำในเรื่องการเรียนให้กับลูกหลาน เป็นการเรียนแบบไม่มีเป้าหมายขาดข้อมูลข่าวสาร เรียนไม่ตรงกับความต้องการของแรงงาน โรงเรียนเปิดให้มีการเรียนการสอนเพียง ม.3</p>	<p>ความสุข: ต้องการมีโรงเรียนใกล้บ้านจนถึง ม.6 มีการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น มีครูที่มาจากท้องถิ่น ไม่ต้องการให้ลูกหลานเรียนในเมืองตั้งแต่เล็กๆ</p> <p>ความทุกข์: ลูกหลานไปเรียนในเมืองตั้งแต่เล็ก ไม่ได้ดูแล เรียนไม่จบ ไม่มีงานทำ</p>

รูป 1 การประชุมกลุ่มศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปู้นหลวงและทุ่งหลวง

ตาราง 3 ลักษณะทางประชากรศาสตร์และความสุขโดยเฉลี่ย

ตัวแปร		จำนวน	ร้อยละ	ความสุขโดยเฉลี่ย
เพศ	ชาย	348	0.737	3.91
	หญิง	121	0.256	3.94
อายุ	16-25	59	12.6	3.898
	26-35	121	25.8	3.848
	36-45	150	32.0	3.750
	46-55	91	19.4	3.901
	56-65	33	7.0	3.857
	66-75	8	1.7	4.007
	76 ปีขึ้นไป	7	1.5	3.868
สถานภาพสมรส	โสด	50	10.66	3.920
	สมรส	385	82.09	3.922
	แยกกันอยู่, หย่าร้าง, ม่าย	34	7.25	3.882
เผ่า	ลีซอ	114	24.31	2.939
	มูเซอ	118	25.16	3.237
	ม้ง	38	8.10	3
	กะเหรี่ยง	199	42.43	3.462
การศึกษา	ไม่ได้เรียน	270	57.57	3.911
	ประถมศึกษา	116	24.73	3.905
	มัธยมศึกษาตอนต้น	49	10.45	3.918
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	26	5.54	4.038
	อื่นๆ	8	1.71	4.000
รายได้	0-5,000	248	52.87	3.758
	5,001-10,000	155	33.05	3.974
	10,001-15,000	46	9.80	4.022
	15,001-20,000	18	3.85	4.333
	มากกว่า 20,001	2	0.43	4.450
หนี้สิน	ไม่มีหนี้	145	30.9	3.882
	1-5,000	305	65.0	3.943
	5,001-10,000	15	3.20	3.933
	10,001-15,000	3	0.7	3.667
	มากกว่า 15,001	1	0.2	4.000

4. ผลการศึกษา

1. ความหมายของความสุขและความอยู่ดีมีสุข

การประชุมกลุ่มสนทนาระหว่างที่มิวิจัยกับตัวแทนของสมาชิกโครงการหลวงแม่ปู้หลวงและทุ่งหลวงเริ่มต้นจากการตั้งคำถามชวนให้คิดในประเด็นที่ว่า ท่านคิดว่าความสุขและความอยู่ดีมีสุขในส่วนตัวของท่าน ในระดับครอบครัวและชุมชนของท่านเป็นอย่างไร ท่านประเมินว่าความสุขและความอยู่ดีมีสุขของท่านในระดับครอบครัวและชุมชนของท่านอยู่ในระดับใดและมีตัวบ่งชี้ใดเป็นตัวชี้วัด นอกจากนี้ให้ผู้ร่วมเข้าประชุมยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันที่สะท้อนถึงความสุขและความทุกข์ โดยผลจากการสำรวจและประชุมกลุ่มสนทนาระหว่างที่มิวิจัยกับชาวบ้านที่อาสาสมัครเป็นนักวิจัยชุมชนแสดงดังตาราง 1

2 ผลการประเมินตัวชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขในหมวดต่าง ๆ

ผลจากการสนทนากลุ่มจากทั้ง 2 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง นำไปสร้างเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่ประกอบไปด้วย 6 หมวด ดังตารางที่ 4 ได้แก่ (1) หมวดเศรษฐกิจ (2) ครอบครัว (3) สุขภาพ (กายและจิต) (4) สังคมและวัฒนธรรม (5) สภาพแวดล้อม และ (6) สวัสดิการสังคม สาธารณูปโภค สิทธิ หน้าที่ และธรรมเนียมปฏิบัติ

จากจำนวนแบบสอบถามเป้าหมายจำนวน 500 ตัวอย่างพบว่า มีแบบสอบถามที่เก็บได้จริงและสมบูรณ์มีเพียงจำนวน 469 ตัวอย่าง โดยพบว่ามีลักษณะทางประชากรศาสตร์แสดงดังตารางที่ 3 โดยความสุขโดยเฉลี่ยของเพศหญิงมีมากกว่าเพศชายเพียงเล็กน้อย สอดคล้องการศึกษาของ Gray, Kramanon และ Thapsuwan (2008) ที่พบว่าเพศหญิงจะมีความสุขโดยเฉลี่ยมากกว่าเพศชาย สำหรับช่วงของอายุที่มีความสุขโดยน้อยที่สุดเท่ากับ 36-45 ปี รองลงมาคือ 26-36 ปี โดยช่วงอายุดังกล่าวสำหรับชาวเขาแล้วกำลังอยู่ในวัยทำงานสอดคล้องกับการศึกษาของ Frey และ Stutzer (2000) Easterlin (2001) Gerdtham และ Johannesson (2001) Blanchflower และ Oswald (2004) ที่พบว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะตัวยู กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีอายุประมาณ 40 ปีจะมีความสุขต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนผู้สูงอายุและวัยรุ่น นอกจากนี้การศึกษายังชี้ให้เห็นว่าตัวอย่างที่มีสถานภาพโสดและสมรสมีความสุขโดยเฉลี่ยแทบไม่แตกต่างกันแต่มากกว่าสถานภาพหย่าร้างโดยเปรียบเทียบ และเมื่อพิจารณาความสุขโดยเฉลี่ยของแต่ละชนเผ่าพบว่า เผ่ากะเหรี่ยงจะมีความสุขโดยเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ มูเซอ ม้ง และลีซอ ตามลำดับ สำหรับระดับของการศึกษาและมีความสุขโดยเฉลี่ยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการศึกษาเพียงประถมศึกษาและไม่ได้รับการศึกษาจะทำให้มีความสุขโดยเฉลี่ยน้อยกว่าโดยเปรียบเทียบ และสำหรับช่วงของรายได้ที่มีความสุขโดยเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ 0 – 5,000 บาท สิ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อพิจารณาระดับหนี้สินกับระดับความสุขพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินมากกว่า 15,000 บาทจะมีความสุขโดยเฉลี่ยมากที่สุด โดยจากการประชุมกลุ่มทำให้ทราบว่า เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงเชื่อว่าความสามารถในการเข้าถึงเครดิตจะมีผลต่อความสามารถในการผลิตและการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว นอกจากนี้

ยังทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน (เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ หรือ รถจักรยานยนต์) ที่สามารถสร้างความสุขให้เกิดขึ้นภายในครัวเรือน

จากการคำนวณระดับความสุขโดยเฉลี่ยจากการให้ตัวอย่างประเมินระดับความสุขด้วยตนเองพบว่า กลุ่มตัวอย่างรวมมีค่าระดับความสุขโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.24 และเมื่อพิจารณาระดับความสุขโดยเฉลี่ยจากการให้ตัวอย่างประเมินระดับความสุขด้วยตนเองเป็นรายศูนย์ฯ พบว่า ศูนย์ฯ ท่งหลวงและแม่ปูนหลวงมีค่าความสุขจากการประเมินด้วยตนเองเท่ากับ 3.388 และ 3.091 ตามลำดับ ซึ่งค่าที่ได้ข้างต้นมีความแตกต่างไปจากระดับความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการคำนวณโดยใช้คะแนนประเมินตัวชี้วัดโดยเฉลี่ยในแต่ละหมวดดังที่สรุปไว้ดังตารางที่ 4 โดยจากการคำนวณพบว่ากลุ่มตัวอย่างรวมมีค่าระดับความสุขโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 และเมื่อพิจารณาระดับความสุขโดยเฉลี่ยจากการคำนวณด้วยดัชนีชี้วัดที่ได้จากการจัดกลุ่มตัวชี้วัดในแต่ละหมวดเป็นรายศูนย์ฯ พบว่า ศูนย์ฯ ท่งหลวงและแม่ปูนหลวงมีค่าความสุขโดยเฉลี่ยจากการคำนวณด้วยดัชนีชี้วัดเท่ากับ 3.565 และ 3.352 ตามลำดับ เนื่องจากระดับความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากวิธีการทั้งสองมีค่าไม่แตกต่างกันมากนักซึ่งสามารถทำให้สรุปได้ว่า ดัชนีชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขที่สร้างขึ้นมานบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนระดับความสุขของบุคคลในชุมชนนั้นได้

ทั้งนี้สาเหตุอาจจะเนื่องมาจากการประเมินความสุขด้วยตนเองผู้ประเมินจะพิจารณาเฉพาะปัจจัยทางตรงที่มีผลอย่างเด่นชัดต่อความสุขของผู้ตอบ เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและครอบครัว ในขณะที่การจัดทำดัชนีความสุขจากองค์ประกอบตัวชี้วัดด้านต่างๆ จะคำนึงปัจจัยที่มีผลความสุขทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มีผลต่อผู้ตอบ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น และจากการสอบถามชนเผ่าต่างๆ กับการให้ความสำคัญของดัชนีชี้วัดพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงและม้งจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาสำหรับเผ่ากะเหรี่ยงคือเศรษฐกิจ ส่วนเผ่าม้งคือสุขภาพ ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่ามูเซอและลีซอที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมาสำหรับเผ่ามูเซอคือครอบครัว และสำหรับเผ่าลีซอคือสุขภาพ

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขจากการประเมินด้วยตนเองได้ในแต่ละระดับ แสดงดังตารางที่ 5 โดยพบว่า ดัชนีครอบครัว สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สามารถอธิบายความสุขในแต่ละระดับที่ตัวอย่างประเมินด้วยตนเองได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาจากค่า marginal effect อธิบายได้ว่า เมื่อค่าของดัชนีเหล่านี้เพิ่มขึ้น 1 หน่วยจะทำให้ความน่าจะเป็นที่ตัวอย่างจะตอบว่ามีความสุขน้อยที่สุด น้อยมาก และปานกลางลดลง และทำให้ความน่าจะเป็นที่ตัวอย่างจะตอบว่ามีความสุขมากและมากที่สุดเพิ่มขึ้น สำหรับตัวแปรหุ่นทางด้านประชากรศาสตร์พบว่าตัวแปรหุ่นที่เป็นตัวแทนของชนเผ่ามูเซอและกะเหรี่ยงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตาราง 4 คะแนนการประเมินตัวชี้วัดโดยเฉลี่ยของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปู้หลวงและทุ่งหลวง

หมวด	ดัชนี	ตัวชี้วัด	แม่ปู้หลวง	ทุ่งหลวง
1.เศรษฐกิจ	เศรษฐกิจ	อัตราส่วนรายจ่ายต่อรายได้	0.814	0.664
		อัตราส่วนหนี้สินต่อรายได้	0.252	0.259
		อัตราส่วนการออมต่อรายได้	0.056	0.031
		จำนวนการถือครองที่ดิน	17.359 (ไร่)	10.524 (ไร่)
2.ครอบครัว	ครอบครัว 1	ครอบครัวของท่านมีความรักใคร่กลมเกลียวกันในระดับใด	3.444	3.835
		สมาชิกในครอบครัวมีการช่วยเหลือห่วยใยซึ่งกันและกัน (เช่นเมื่อเจ็บป่วย หรือประสบปัญหาด้านการเงิน)	3.397	3.873
		สมาชิกในครัวเรือนมีการพูดคุยและปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ร่วมกันมากน้อยเพียงใด	3.147	3.650
		ครัวเรือนของท่านมีความเคารพและให้เกียรติสมาชิกในครอบครัว	3.198	3.734
		ครัวเรือนของคุณมีความขัดแย้งกันบ่อยหรือไม่	2.254	2.316
	ครอบครัว 2	มีการวางแผนใช้จ่ายไว้ล่วงหน้า (0,1)	0=128, 1=104	0=111,1=126
		มีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน (0,1)	0=118, 1=114	0=85,1=148
3. สุขภาพ	สุขภาพจิต1	ท่านมีความยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น	3.418	3.532
		ท่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์	3.272	3.540
		ทุกครั้งเมื่อประสบปัญหาท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้	2.858	3.127
		ถ้าให้เปรียบเทียบกับอดีตท่านรู้สึกว่าชีวิตในปัจจุบันของท่านมีความสุข	3.091	3.388
	สุขภาพจิต2	ท่านรู้สึกไม่มีความสุขและเศร้าหมอง หมดหวังในชีวิต	2.203	1.966
บ่อยครั้งท่านมักจะนอนไม่หลับ		2.379	2.228	
ความถี่ที่ท่านรู้สึกเศร้าโดยไม่ทราบสาเหตุ		2.414	1.958	
สุขภาพกาย		ท่านใส่ใจบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะ (0,1)	0=23,1=129	0=47, 1=190
		ท่านมีสถานที่เก็บอาหารที่ถูกสุขลักษณะหรือไม่ (0,1)	0=29, 1=203	0=106, 1=131
		ท่านรับประทานอาหารครบห้าหมู่หรือไม่ (0,1)	0=92,1=140	0=140, 1=97
		สมาชิกในครอบครัวของท่านสูบบุหรี่หรือไม่ (0,1)	0=120,1=112	0=129, 1=108
		สมาชิกในครอบครัวของท่านดื่มสุราหรือไม่ (0,1)	0=119,1=113	0=92, 1=145

		ท่านมีอาการเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรังหรือไม่ (0,1) ท่านมีโรคประจำตัวที่ต้องพบแพทย์เป็นประจำ (0,1)	0=205,1=27 0=198,1=34	0=199, 1=38 0=175, 1=62	
4. สังคมและ วัฒนธรรม	สังคม1	ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของชุมชนอย่างน้อยเพียงใด (เช่น งานกีฬาชุมชน งานพัฒนาแหล่งน้ำ ปลูกล้า เป็นต้น)	3.172	3.139	
		ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีส่วนในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชุมชนอย่างน้อย เพียงใด (เช่น งานบุญปีใหม่ นิทรรศการ งานวัดที่จัดในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง)	3.116	3.262	
		เมื่อท่านมีปัญหาท่านสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านหรือชุมชนในเรื่องต่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงใด	2.978	2.937	
		ท่านปฏิบัติศาสนกิจสม่ำเสมอเพียงใด	3.039	3.135	
		ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีการรวมกลุ่มดื่มสุราและเล่นการพนันมากน้อยเพียงใด ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีปัญหาหายาเสพติดหรือไม่	2.763 2.147	2.148 2.688	
	สังคม2	ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในระดับใด ท่านคิดว่าการประพฤติปฏิบัติตามประเพณีของชนเผ่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อย เพียงใด	3.211 3.078	3.013 3.013	
5. สิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อม	ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อปริมาณผลผลิต	2.793	2.890	
		ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่	2.897	2.937	
6. สวัสดิการสังคม และธรรมาภิบาล	การศึกษา	6.1 การศึกษา	การได้รับการศึกษานั้นพื้นฐานของบุตรหลาน (0,1) บุตรหลานไปเรียนอย่างสม่ำเสมอ (0,1) ท่านต้องการให้ลูกหลานเรียนสูงที่สุด (0,1)	0=29,1=203 0=34,1=198 0=16,1=216	0=18, 1=219 0=17, 1=220 0=8, 1=229

6.3 สาธารณูปโภค	สาธารณูปโภค	บ้านเรือนของท่านมีไฟฟ้าใช้หรือไม่ (0,1) ชุมชนของท่านมีถนนหนทางที่สะดวกสบาย (0,1) ระบบการสื่อสารในชุมชนของท่านมีความสะดวกสบาย (0,1)	0=24, 1=208 0=145, 1=87 0=111, 1=121	0=25, 1=212 0=98, 1=139 0=84, 1=153
6.4 การเมือง	การเมือง	ท่านไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สภา ระดับท้องถิ่นครั้งที่ผ่านมาหรือไม่ (0,1) ท่านไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สว. ครั้งที่ผ่านมาหรือไม่ (0,1) ท่านไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สส. ครั้งที่ผ่านมาหรือไม่ (0,1) ท่านเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือไม่ (0,1) ท่านคิดว่าหน่วยงานของรัฐมีความโปร่งใสตรวจสอบได้หรือไม่ (0,1) ท่านได้รับความเป็นธรรมเมื่อได้ติดต่อกับหน่วยงานของรัฐหรือไม่ (0,1)	0=28, 1=204 0=26, 1=206 0=18, 1=214 0=45, 1=187 0=131, 1=101 0=116, 1=116	0=11, 1=226 0=7, 1=230 0=7, 1=230 0=37, 1=200 0=109, 1=128 0=99, 1=138

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขโดยแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ

ตัวแปร	Coefficient	ค่าสถิติ t	ค่า Marginal Effect				
			Y = 0	Y = 1	Y = 2	Y = 3	Y = 4
ค่าคงที่	-0.1671	(-0.376)	-	-	-	-	-
ดัชนีครอบครัว	0.0050	(2.063)*	-0.0003*	-0.0007*	-0.0008*	0.0014*	0.0005*
ดัชนีสังคมและวัฒนธรรม	0.0120	(2.120)*	-0.0008*	-0.0016*	-0.0020*	0.0033*	0.0011*
ดัชนีด้านสิ่งแวดล้อม	0.0095	(2.493)**	-0.0006*	-0.0013**	-0.0016*	0.0026*	0.0009*
DUM(มุเซอ)	0.2934	(2.012)*	-0.0162*	-0.0377*	-0.0568*	0.0793**	0.0314*
DUM(มั่ง)	-0.0298	(-0.144)	0.0019	0.0041	0.0049	-0.0082	-0.0028
DUM(กะเหรี่ยง)	0.5949	(4.455)*	-0.0357**	-0.0779*	-0.1066*	0.1582**	0.0620*
McFadden Pseudo R-squared	.0437094						

หมายเหตุ: ** ระดับนัยสำคัญ 0.01 และ * ระดับนัยสำคัญ 0.05

สำหรับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อเป้าหมายความสำเร็จของครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่มีเป้าหมายว่าครอบครัวของตนจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อ ชายผลผลิตได้ราคาที่ดี มีรายได้เลี้ยงครอบครัวอย่างสม่ำเสมอและพอเพียง รวมถึงสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีงานทำที่แน่นอน รองลงมาคือครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความรักใคร่กลมเกลียว ลูกหลานเรียนจบและมีงานทำ นั้นแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า เป้าหมายของความสำเร็จของครอบครัวตัวอย่างนั้นจะขึ้นอยู่กับหารายได้ที่สร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว แตกต่างจากความภาคภูมิใจของครอบครัวที่พบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวมีความภาคภูมิใจในเรื่องที่ ลูกหลานมีความตั้งใจเรียน เชื่อฟังพ่อแม่ รวมไปถึงการมีโอกาสได้เรียนสูงขึ้นและไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติดรองลงมาคือ ความอบอุ่นและมีความสามัคคีในครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อความภาคภูมิใจของบุคคลหรือครอบครัวนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่ลูกหลานมีการเรียนที่ดีและมีโอกาสได้ศึกษาต่อ ทำให้เป้าหมายของครอบครัวคือการหารายได้ที่มากเพียงพอในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจดังกล่าว

5. สรุปผลการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ สร้างดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง รวมทั้งประเมินและวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง โดยพื้นที่ศึกษาคือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ป๋นหลวงและทุ่งหลวง จากการเก็บตัวอย่างจำนวน 469 ตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้น้ำหนักดัชนีชี้วัดหมวดเศรษฐกิจมากที่สุด โดยให้ความสำคัญทางด้านรายได้ และราคาผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ รองลงมาคือ ดัชนีหมวดครอบครัว หมวดสุขภาพ หมวดสิ่งแวดล้อม หมวดสวัสดิการสังคม สาธารณูปโภค สิทธิและธรรมเนียม และหมวดสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาแยกตามชนเผ่าพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงและม้งจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมากที่สุด ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่ามูเซอและลีซอที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากที่สุด สำหรับความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการประเมินด้วยตนเองพบว่าอยู่ในระดับปานกลางคือเท่ากับ 3.472 โดยความสุขโดยเฉลี่ยของศูนย์ทุ่งหลวงและแม่ป๋นหลวงเท่ากับ 3.565 และ 3.352 ตามลำดับ ส่วนความสุขโดยเฉลี่ยที่ได้จากการประเมินด้วยตนเองของตัวอย่างพบว่าอยู่ในระดับปานกลางเช่นกันคือ 3.24 โดยศูนย์ฯ ทุ่งหลวง และ ศูนย์ฯ แม่ป๋นหลวงเท่ากับ 3.388 และ 3.091 ตามลำดับ นอกจากนี้จากการเปรียบเทียบระหว่างชนเผ่ากับความสุขโดยเฉลี่ยที่ตัวอย่างประเมินด้วยตนเองพบว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงมีความสุขโดยเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ม้ง ลีซอ และมูเซอ ตามลำดับ และจากการศึกษาปัจจัยที่มีต่อความสุขจากการประเมินด้วยตนเองในแต่ละระดับด้วยแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับพบว่า ดัชนีด้านครอบครัว สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความสุขในแต่ละระดับอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่กำหนดความสุขและความภาคภูมิใจนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ยังขึ้นอยู่กับตัวชี้วัดด้านครอบครัว สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย อีกทั้งการให้ความสำคัญของตัวชี้วัดความสุขก็มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละชนเผ่า ดังนั้นในการพัฒนาส่งเสริมและสร้างความสุขและความอยู่ดีมีสุขควรที่จะพัฒนาในทุก ๆ มิติ และควรคำนึงถึงความ

แตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าเพื่อให้การพัฒนามีความสมดุล สำหรับงานวิจัยในอนาคต อาจทำการศึกษาเพิ่มเติมโดยใช้ตัวอย่างของศูนย์ฯ อื่นเพื่อเปรียบเทียบและพัฒนาดัชนีและตัวชี้วัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขให้มีมาตรฐานที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องชี้วัดที่เป็นสากลในการเปรียบเทียบระดับการพัฒนาระหว่างศูนย์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ มูลนิธิโครงการหลวง สำหรับเงินทุนในการทำวิจัยในครั้งนี้ รวมไปถึงนักวิจัยชุมชนและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาประจำศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ป๋นหลวง และทุ่งหลวง ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการวิจัย รวมไปถึง รศ. อารีย์ เชื้อเมืองพาน และ ผศ. มนต์รี สิงหะวาระ สำหรับการวิจัยภาคสนาม และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชุตินาฏ วงศ์สุบรรณ, ทีปรัตน์ วัชราราม และนิสวันต์ พิษณุดำรง. 2550. “การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย.” วารสารเศรษฐกิจและสังคม 44, 4-11.
- คุณฐิติ ฅ ลำปาง, ลักษณะมี วรชัย, วรทัศน์ อินทรคัมภร, พรศิริ สืบพงษ์สังข์, วรณมณี เจตระการ และ วิไลพร ธรรมดา. 2548. **สภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ปี พ.ศ. 2548.** เสนอต่อ สำนักงานพัฒนาเกษตรที่สูง สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ถาวร พู่เฟื่อง. 2543. **ชาวเขา: ตำนานชนเผ่าต่างวัฒนธรรม.** เชียงใหม่ : ม.ป.ท.
- ประสพศรี รักความสุข, ทนงค์ศักดิ์ สุเทพากร, สุเมธ เหลืองศิริมงคล และสุชาติ ชะนะภัย. 2550. “ความสุขในสายตาของชุมชน.” วารสารเศรษฐกิจและสังคม 44, 69-74.
- บั้งปอนด์ รักอำนวยกิจ และพิริยะ ผลพิรุฬห์. 2550. “ความสุขการสบายใจของคนเมือง.” ประชากรและสังคม. 2550.
- แหล่งที่มา: <http://www.pr.mahidol.ac.th/content/Home/ConferenceIII/Articles/Article05.htm>
- เรียงชัย ต้นสุชาติ. 2551. “ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของประชากรอำเภอสันทราย,” การประชุมวิชาการระดับชาติของนักเศรษฐศาสตร์ครั้งที่ 4, (proceeding), เชียงใหม่.
- อภิชัย มงคล, วัชนี หัตถพนม, ภัสรา เชษฐโชติศักดิ์, วรณประภา ชลอกุล, ละเอียด ปัญญ์ใหญ่ และ สุจริต สุวรรณชีพ. 2544. “ความสุขและสุขภาพจิตในบริบทของสังคมไทย.” วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย 46, 3, 227-232.
- อภิสิทธิ์ ชำรงวราราม และทานทิพย์ ชำรงวราราม. 2543. **กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประเทศไทย.** รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาอังกฤษ

- Andrews, F. and Withey, S. 1976. **Social indicators of well-being: America's perception of life quality**. New York: Plenum Press.
- Becker, G. and Murphy, K. M. 1988. "A Theory of Rational Addiction." **Journal of Political Economy** 96(4): 675–701.
- Bentham, J. 1789. **Introduction to the principles of morals and legislation**. London: Payne.
- Blanchflower, D. G. and Oswald, A. J. 2004. "Well-being over time in Britain and the USA." **Journal of Public Economics** 88: 1359-1386.
- Boldrin, M., Christiano, L. and Fisher, J. 2001. "Habit Persistence, Asset Returns, and the Business Cycle." **American Economic Review** 91: 149–66.
- Bradburn, N. and Caplovitz, D. 1965. **Reports of happiness**. Chicago: Aldine.
- Brülde, B. 2007. "Happiness and the good life: Introduction and conceptual framework." **Journal of Happiness Studies** 8: 1-14.
- Cambell, A. 1981. **The sense of well-being in America**. New York: McGraw Hill.
- Carroll, C., Overland, J. and Weil, D. 2000. "Saving and Growth with Habit Formation." **American Economic Review** 90: 341–55.
- Clark, A. and Oswald, A. 1994. "Unhappiness and unemployment." **Economic Journal** 104: 648-659.
- Davis, W. 1981. "A theory of happiness." **American Philosophical Quarterly** 18: 111-120.
- Deaton, A. and Paxson, C. 1994. "Intertemporal choice and inequality." **Journal of Political Economy** 102: 437-467.
- Duesenberry, J. 1952. **Income, Saving, and the Theory of Consumer Behavior**. Cambridge, MA: Harvard U. Press.
- Easterlin, R. 2001. "Income and happiness: Toward a utility theory." **Economic Journal** 111: 465-484.
- Easterlin, R. 2003. "Explaining happiness." **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America** 100: 11176-11183.
- Feldman, F. 2006. "Happiness and subjective desire satisfaction: Wayne Davis's theory of happiness." University of Massachusetts at Amherst.
- Frank, R. 1989. "Frames of reference and the quality of life." **American Economic Review** 79: 80-85.

- Franses, P. H. and Paap, R. 2001. **Quantitative models in marketing research**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frederick, S. and Loewenstein, G. 2002. "The Psychology of Sequence Preferences." Working paper, Sloan School, MIT.
- Frederick, S., Loewenstein, G. and O'Donoghue, T. 2002. "Time discounting and time preference: a critical review." **Journal of Economic Literature** 40(2): 351-401.
- Frey, B. S. and Stutzer, A. 2000. "Happiness, economics and institutions." **Economic Journal** 110: 918-938.
- Gardner, J. and Oswald, A. J. 2007. "Money and mental wellbeing: A longitudinal study of medium-sized lottery wins." **Journal of Health Economics** 26: 49-60.
- Gerdtham, U. and Johannesson, M. 2001. "The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: Results based on Swedish microdata." **Journal of Socio-Economics** 30: 553-557.
- Graham, C. and Pettinato, S. 2001. "Happiness, market and democracy: Latin America in comparative perspective." **Journal of Happiness Studies** 3: 237-268.
- Gray, S. R., Kramanon, R. and Thapsuwan, S. 2008. "The determinants of happiness among Thai people: Some evidence from Chai Nat and Kanchanaburi." **Thammasat Economic Journal** 26: 72-87.
- Greene, W. H. 2007. **Econometric analysis**. 6th ed. N.J.: Prentice Hall.
- Gurin, G., Veroff, J. and Feld, S. 1960. **Americans view their mental health**. New York: Basic Books, Inc.
- Headey, B., Schupp, J., Tucci, I. and Wagner, G. 2008. "Authentic happiness theory supported by impact of religion on life satisfaction: A longitudinal analysis with data for Germany." The Institute for the Study of Labor, IZA, Discuss Paper No. 3915.
- Jahoda, M. 1958. **Current concepts of positive mental health**. New York: Basic Books.
- Jermann, U. 1998. "Asset Pricing in Production Economies." **Journal of Monetary Economics** 41: 257-275.
- Kingdon, G. G. and Knight, J. 2007. "Community, comparisons and subjective well-being in a divided society." **Journal of Economic Behavior & Organization**
doi:10.1016/j.jebo2007.03.004
- Lelkes, O. 2002. "Tasting freedom: Happiness, religion, and economic transition." Center for Analysis of Social Exclusion No 99. [33 pp].

- Lucas, R., Clark, A., Georlellis, Y. and Dienew, E. 2003. "Re-examining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status." **Journal of Personality and Social Psychology** 84: 527-539.
- Maddala, G. S. 1987. **Limited-dependent and quantitative variables in econometrics**. Cambridge: Cambridge University Press.
- McBride, M. 2001. "Relative income effects on subjective well-being in the cross section." **Journal of Economic Behavior and Organization** 45: 251-278.
- Morawetz, D. 1977. "Income distribution and self-rated happiness: Some empirical evidence." **Economic Journal** 87: 511-522.
- Namazie, C. and Sanfey, P. 2001. "Happiness and transition: The case of Kyrgyzstan." **Review of Development Economics** 5: 392-405.
- O'Donoghue, T. 2002. "Self Awareness and Self Control," in G. Loewenstein, D. Read, and R. Baumeister, (eds) **Time and Decision: Economic and Psychological Perspectives on Intertemporal Choice**. New York: Russell Sage.
- Oswald, A. 1997. "Happiness and economic performance." **Economic Journal** 107: 1815-1831.
- Parfit, D. 1984. **Reasons and persons**. Oxford: Clarendon Press.
- Petersen, C. and Seligman, M. 2004. **Character strengths and virtues: A handbook and classification**. New York: Oxford University Press.
- Pollak, R. A. 1968. "Consistent Planning." **Review of Economic Study**. 35: 201–208.
- Powdthavee, N. 2007. "Economics of Happiness: A Review of Literature and Applications." to appear in Chulalongkorn Journal of Economics.
- Powdthavee, V. 2007. "Happiness and the standard of living: the case of South Africa." In L. Bruni and P. Porta (eds) **Handbook on the Economic of Happiness**. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Ravallion, M. and Lokshin, M. 2001. "Identifying welfare effects from subjective questions." **Economica** 68: 335-357.
- Ryder, H. E. and Heal, G. M. 1973. "Optimal Growth with Intertemporally Dependent Preferences." **Review Economic. Studies** 40: 1–33.
- Tomes, N. 1986. "Income distribution, happiness and satisfaction: A direct test of the interdependent preferences model." **Journal of Economic Psychology** 7: 425-426.
- Train, K. E. 2003. **Discrete choice methods with simulation**. Cambridge: Cambridge University Press.

- Van de Stadt, H., Kapteyn, A. and van de Geer, S. 1985. "The relativity of utility: Evidence from panel data." **Review of Economics and Statistics** 65: 179-187.
- Van Praag, B. M. 2007. "Perspectives from the happiness literature and the role of new instruments for policy analysis." **CESifo Economic Studies**. 53, 42-68.
doi:10.1093/cesifo/ifm002.
- Varian, H. R. 2003. **Intermediate microeconomic theory: A modern approach**. New York: Norton.
- Veenhoven, R. 1984. **Conditions of happiness**. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Veenhoven, R. 1995. "The cross-national pattern of happiness: Test of prediction implied in three theories happiness." **Social Indicators Research** 34: 33-68.
- Veenhoven, R. 2004. "Happiness as an aim in public policy." in A. Linley and S. Joseph (eds), **Positive psychology in practice**. Hoboken: John Wiley and Sons.